

Марина Турчин,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії

Київський національний університет будівництва і архітектури

Юрій Павлов,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії та методології науки

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МОРАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЛЮДИНИ В КУЛЬТУРНОМУ БУТТІ

Міграційні процеси, тимчасовий чи вимушено-довготривалий переїзд за кордон безпосередньо впливають на почуття ідентичності людини. Людина, як істота соціальна, тією чи іншою мірою, прагне мати відчуття приналежності до певної культурної спільноти. Адже традиційно вважається, що особа є представником однієї національності, належить до певної культури чи суспільства. Зазначені переконання формують у багатьох уявлення про власну цивілізаційну ідентичність та спосіб життя. З одного боку, ідентичність є історично усталеною і сформованою цілісністю, сукупністю уявлень людини, нації, суспільства, що ґрунтується на певних цінностях, ментальних, етнічних, культурних рисах, відповідних соціально-політичних інституціях та соціальних відносинах. З іншого боку, ідентичність – суб'єктивне переживання людиною своєї цінності, неповторності, індивідуальності. Позаяк, поняття ідентичності тісно пов'язане з поняттями «особистість» та «індивідуальність», то у філософському дискурсі спостерігаємо конструювання концептів «Я-Інший», «інакшість», «автентичність». Саме З. Фройд одним із перших запропонував розділяти поняття

«групова» та «індивідуальна» ідентичності. Розглянувши людину в структурі філософських категорій «загальне-особливе-одиничне» матимемо наступне: 1.) людство в цілому і загальнолюдське в кожному конкретному представникові нашого роду; 2.) певну спільноту людей (національну, класову, професійну, конфесійну та ін.) і прояви цієї спільноти в конкретних індивідах; 3.) окрему людину в конкретній самості свого реального життя. Побудова такої багаторівневої структури є, очевидно, одним з найважливіших концептів буття, самосвідомості та самоідентичності особистості.

Для багатьох народів дотримання моральних цінностей та чеснот є загальним імперативом вираження власної ідентичності. Наприклад, українці, як і англійці бояться «вратити лице» – намагаються не порушити норми і правила моралі, не йти всупереч суспільному благу. Моральна ідентичність людини дихотомічно поділяється на інтраідентичність («моє лице») та інтерідентичність («наше лице»), тобто відбувається ідентифікація людини з певною групою або спільнотою. Моральна ідентичність українців має високий ступінь кореляції з національною ідентичністю. Інакше кажучи, моральне «Я» людини асоціюється здебільшого з її етнічним «Я», тобто з «лицем», честю і гідністю нації. Інтраідентичність як самоідентичність (self identity) чи особиста ідентичність фіксує індивідуальний аспект образу «Я», що насамперед, пов'язано з моральною самооцінкою і самоконтролем, з внутрішнім поглядом на себе, на своє місце і призначення. Це не що інше, як совість – внутрішній вартувий людини, що задає моральнісні параметри гідної поведінки, регламентує здійснення власних вчинків. Совість є не лише формою моральної самооцінки, але й моральна самооцінка, водночас, є одним з її компонентів, оскільки совість виконує і низку інших функцій, наприклад,

функцію самоконтролю. У процесі самооцінки особа судить про свій вчинок ніби з боку, на підставі вимог суспільства [2, с. 102].

У феномені совісті відображається процес самовизначення, індивідуалізації, співставлення себе як індивідуального, унікального суб'єкта всезагальному – поняттю «людина». Порівняння має місце в системі діалектичних категорій «я – буття» і «я – сутність». Конфлікт особи з собою виникає внаслідок розбіжності між здійсненим вчинком і уявленням про морально цінне. Навіть мимоволі скоєний негідний вчинок викликає муки совісті і обурення людини проти себе самої.

Совість – це основа самоідентифікації. Е Фромм вважає совість голосом, що живе в людині і дає їй настанови як діяти, щоб не втратити себе. Поняття «совість» відображає самооцінку суб'єктом моральної значущості намірів та дій, а отже, і цінності власної особи. На його думку, «істинна совість є невід'ємною рисою повноцінно розвинутої особистості: керуючись вимогами свого сумління, така особа утверджує себе» [3, с. 121]. Філософ розрізняє авторитарну та гуманістичну совість. Авторитарна совість – це «зовнішній голос» авторитетного оточення, авторитету батьків, вчителів, спільноти, держави тощо. Гуманістична совість – це власний голос, який не залежить від зовнішніх санкцій і настанов, керується особистими переконаннями. Вона дає можливість «індивіду стати самодостатнім, замикаючи на себе всю множинність світу, його особисте сприйняття дійсності постає як критерій істинності, а множинність інтерпретацій наявного у людини знання сприяє розкриттю повноти та різноманітності світу» [1, с. 59].

З одного боку, совість як вища форма моральної самооцінки пов'язана з санкціями самозвинувачення і самоосуду за здійснення негідних вчинків. З іншого – є способом моральної саморегуляції,

що заснована на відповідальності людини не тільки за себе, але й за інших, сприяє виконанню вимог громадського обов'язку. Саме тому у совісті індивідуальний обов'язок підіймається до рівня громадського обов'язку – відповідальності перед суспільством, таким чином сприяючи творенню власної особистості згідно з мірилом людяності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Павлов Ю. В. Самоідентифікація «людини постмодерну» як проблема сучасного гуманітарного знання. Філософія гуманітарного знання: соціокультурні виміри: Матеріали Міжнар. наук. конф. Чернівці : Рута, 2007. С. 58–60.
2. Турчин М. Моральна самооцінка як основа самосвідомості та самоідентичності особистості. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія». 2013. Вип. 13. С. 101–105.
3. Фромм Е. Втеча від свободи. Харків : КСД, 2019. 288 с.